

La llengua de les traduccions d'avui dia: l'acord del participi

MIQUEL ADROVER

Solem llegir que la llengua catalana disposa de traduccions d'una qualitat altíssima. Hom addueix, en suport d'aquesta idea, exemples com ara la traducció de *l'Odissea*, de Carles Riba, la major part de les obres publicades dins la Bernat Metge, etc.

Si parlem de la major part de les traduccions catalanes d'avui dia, però, especialment pel que fa a *best sellers* internacionals, les coses muden de verd en sec. Per molt de greu que ens sàpiga, haurem de reconèixer que la situació s'és degradada fins a punts insuportables. El català de què hom s'hi serveix és en bona part, especialment en la fraseologia, però també en el lèxic i en la sintaxi, farcit de calcs de l'espanyol. Hi ha, per sistema, un allunyament de les solucions genuïnes i un acostament accelerat a les espanyoles. Per a qui tingui una mínima sensibilitat i estima per la llengua pròpia, la lectura d'algunes d'aquestes traduccions és un exercici penible que posa a prova la fidelitat lingüística del lector, tan grosses són les temptacions de deixar l'obra en català i llegir-la en qualsevol altra llengua. De la primèria dels anys seixanta ençà, el to de la llengua de les traduccions s'ha anat degradant i ha arribat, avui dia, a uns punts de baixesa revoltants. Dins una mateixa editorial, per exemple una d'anomenada, que començà a publicar a la primèria del decenni dels seixanta, és fàcil d'observar-hi la davallada gradual, que, d'uns anys ençà, no ha fet sinó accelerar-se.

Per exemplificar-ho, prendré les versions catalanes de les novel·les, excel·lents, de l'escriptor suec Henning Mankell, protagonitzades per l'inspector Wallander i editades en català per Tusquets. Són diversos els traductors dels diferents llibres i, des de les primeres novel·les aparegudes (fan un total de vuit), el to de la llengua, ja molt baix a l'inici, ha anat fent una davallada fins a arribar, en el darrer títol (*El retorn del professor de ball*) a un nivell que gosaré qualificar d'infàmia

lingüística i de manca total de decència. Si algun dels lectors d'aquest article l'ha llegida, segur que farà bones les meves afirmacions.

Per bé que, en aquest article, em voldria centrar en un tema que em preocupa particularment, ço és la desaparició progressiva de l'acord del participi, voldria primer oferir un seguit d'exemples de la baixíssima qualitat del català emprat en la traducció catalana (?) d'aquesta novel·la.

Vull insistir que es tracta, simplement, d'una espigolada entre el desastre total.

S'hi observa un caos absolut en la distinció d'usos dels verbs *ésser* i *estar* a profit, no cal dir-ho, de *estar*, que usurpa quasi sempre les funcions genuïnes de *ésser*, en un procés de quasi identificació amb les d'aquests verbs en espanyol. *Una persona «està casada»*. «*Estava*» a la casa de Herbert» (el context deixa ben clar que no és pas que el subjecte *hi visqués*, sinó simplement que *hi era*). De tota manera, i per afegir a la confusió, de vegades una persona *està* i de vegades *és* davant una porta, sense que en un cas vulgui dir que *hi està aturada* i en l'altre que *s'hi troba*.

Aquest cas de confusió entre *ésser* i *estar* el voldria deixar, però, per a un

altre article, en què l'estudiaré a fons.

Dins *El retorn del professor de ball* llegim que *l'home «va veure» cervesa, uns vaixells «estan anclats», hi ha «pelegrinacions»* (en el sentit de *pelegrinatges*) i *uns malfactors «embesteixen» el pobre protagonista*. Hi trobam generalitzats exemples d'aquest tipus: ... *si és que la policia no té cap altre suggeriment—*. *No, ¿per què «l'haurien de tenir»*, en lloc de *No, per què n'haurien de tenir*, tipus *Si voleu guerra, «la tindreu»*, que cada vegada sovintegen més arreu. *Un home «cau d'esquenes»*. *Tot i que «no veia res»*, allà el context deixa clar que *no hi veia*. *La gent, al bar, «es posen cafè»* en lloc de *s'abouquen cafè*, i això ho fan «vàries vegades». Hom parla de «una corba» a la carretera, mai de *un revolt*. Com «*li vulgui*» dir per comptes de com *en vulgui* dir (parlant d'un concepte). Un altre «*es posa una clau a*» la butxaca en lloc de *se la fica dins* la butxaca. Anem llegint construccions com ara *no entenc per què te «n'has anat allà»*, quan diríem *per què te n'hi has anat*. I, atenció a aquesta construcció, que es comença a llegir i a sentir de cada vegada més, per exemple parlant per telèfon: «*vinc cap allà*» per *vinc cap aquí* (cap al lloc on hi ha l'interlocutor). Semblantment, «*jo seré allà*» per *jo hi seré*.

En donar una cosa a qualcú sempre és «*aquí tens*», o «*aquí està, això*», mai **vet aquí, això**, i sempre «*allà hi ha en tal*», construcció certament correcta, però que, incorrectament, exclou qualsevol **vet allà en tal**. El protagonista demana una pizza i la hi porten dins una «*caixa*». Dos paràgrafs més avall, treu aquesta pizza de la **capsa**.

Aquest és el to de tot el llibre.

Es tracta, de ben segur, d'un cas extrem de català degenerat, però el nivell general de les traduccions de *best sellers* sol esser, ja ho he dit al començament, molt baix.

En aquest article, però, voldria parlar de la desaparició, gairebé sistemàtica en aquesta mena de traduccions, de l'acord del participi. M'han arribat veus (tot i que no en puc garantir la veracitat) segons les quals certes editorials imposen, en els textos que publiquen, aquesta absència d'acord. Dins *El retorn del professor de ball* hi he trobat, en un total de 420 pàgines, solament dos casos d'acord de participi.

Però això és generalitzable a tots els llibres d'aquesta mena. I, en el cas gairebé miraculós de trobar-hi cap acord de participi, és sempre en femení singular (*l'he vista*), no masculí (*els he vists* o *vistos*) ni femení plural (*les he vistes*). En aquests tres casos darrers no hi ha mai acord.

Sé que n'hi ha que defensen aquesta manca d'acord. Addueixen que el context ho aclareix tot. Segur? Bé, deixant de banda que és un tret característic del català, en contraposició amb el castellà, vegem un cas de confusió que no té res d'infreqüent: *Va destapar el tinter i va mullar amb cura la punta de la ploma. «L'havia heretat» del seu pare i «l'havia conservat» des del dia que... Jo, com a parlant d'una varietat de català que fa sempre i en tots els casos l'acord, pensaria que l'autor parla del tinter; però, una mica més avall, sembla que no, que es parlava de la ploma. Una mica més avall de la novel·la trobam que *L'havia vista* (a la fi un participi acordat!) *en un parell o tres d'o-**

casions. Però és que, en aquest cas, la confusió de gèneres (de sexes, més concretament) hauria donat lloc a una equívoc força enutjós. Això em recorda que, en un altre llibre d'una altra editorial, en un passatge particularment escabros, com que no s'hi fa acord del participi, no se sap, fet i fet, si hom ha violat una dona o un home: el context no ho aclareix, puix que en l'acció hi participen homes i dones alhora.

Fa temps que aquest punt em pre-ocupa. Tinc munts (o *caramulls*, que diem a Mallorca) de llibres senyalats, anotats, tots plens de gargots. I la conclusió a què he pogut arribar és que, en general, els traductors només practiquen l'acord *in extremis*, quan la confusió podria tenir conseqüències particularment greus. Fa l'efecte que aquests professionals de la llengua s'han sentit obligats a rellegir curosament el text que han traduït per verificar si hi ha cap perill de confusió greu. Fa l'efecte que, en aquest cas, han acordat els participis a contracor, perquè no hi havia altre remei.

N'he tret la conclusió que la generalitat de traductors (i molts d'escriptors en general) senten una aversió pregona per l'acord del participi (ja se sap, com que el castellà no el practica...), però que, essent conscients de les confusions i ambigüitats en què la supressió els pot fer caure, han suat el fel, entre llegir i rellegir els textos amunt i avall, i després de dubtar si és absolutament indispensable d'acordar, s'hi han decidit (i encara, no sempre, com ja hem vist) molt a contracor.

Jo trob aquesta pràctica altament morbosa, viciosa. Per a mi, i vist, sobretot, que una part dels catalanoparlants fem sempre tots els acords (ves per on, quasi sempre als llocs geogràficament més allunyats d'Espanya, on, fins i tot entre el jovent, es fa l'acord en casos com ara *he tancada la finestra, he vistes les teves germanes*), caldria deixar-se d'orgues i fer-los sempre que la gramàtica general ho aconsella. Perquè la pràctica de fer-los ara sí ara no,

sense ordre ni concert, és un exemple molt clar del desordre en què ha caigut la nostra llengua. Cap de les llengües romàniques de les que practiquen l'acord (occità, francès, italià, cadascuna amb particularitats pròpies) no ho fa sense atènyer-se a uns criteris. Un amic meu alemany que parla i llegeix el català, un català molt viu i popular, em va dir que, més que un caos, era un *merder*, que en llengua alemanya no es permetria ningú mai un desgavell semblant, ni prop fer-hi.

Ja reparareu que els defensors del català *light* (que, segur, hi ha darrere aquestes maniobres d'acostament a l'espanyol) es deleixen per calcar de l'espanyol quan, segons ells, el català «hi guanya» en claredat. Però, d'altra banda, imiten també servilment la llengua veïna en casos en què la imitació fa perdre claredat a la nostra. I aquest de l'acord del participi n'és un, perquè allà on el castellà té l'avantatge de distingir entre *lo he visto* i *la he visto*, suprimint l'acord en català tenim únicament *l'he vist*.

I no em val, repetesc, la raó foradada que el context ho aclareix tot, perquè, sovint, no és ver.

Si fem l'esforç de comparar la traducció catalana amb la castellana d'aquesta sèrie de l'inspector Wallander, ambdues publicades per Tusquets, arribarem a conclusions desoladores. Les castellanques són dignes, acurades, mentre que les catalanes, com he mostrat, són detestables. I això ho podem entendre a la llengua parlada: professionals de la ràdio i la televisió. Grolleries que no es permetrien mai en castellà, es donen per bones en català. És clar, per al català tot va bé, és una llengua que no es mereix res més. I això diu molt poc en favor de la idea que de la dignitat de la nostra llengua (i, per tant, de la nostra gent) tenen certes persones que, en lloc de donar llum, donen fum.

Ara que cadascú en tregui les conclusions que trobi oportunes.◆